

Valeria Hrtánková

Kysuckie elity ducha : przyczynek do dziejów regionu

Wieki Stare i Nowe Tom specjalny, 157-168

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Valeria Hrtánková*

Kysuckie elity ducha Przyczynek do dziejów regionu

Region Kysuce

Kysuce są regionem położonym na północnym zachodzie Słowacji. Obszar ten od północy sąsiaduje z Polską, od zachodu z Morawami, a od wschodu z Orawą. Jest to kraina górzysta, w centrum której leży Pogórze Kysuckie, otoczone od zachodu Beskidami, a od południa Jawornikami. Tę malowniczą, górzystą krainę przecina wąska dolina górskiej rzeki Kysuca. Surowe warunki sprawiły, że nigdy nie rozwinął się tu wielki przemysł, a region ma charakter rolniczy. Mieszkańcy dojeżdżają do pracy (w przemyśle ciężkim) do pobliskich Trzyńca i Ostrawy. Warunki naturalne wpłynęły także na twardego charakter miejscowej ludności. Kysuczanie zachowali wiarę katolicką, są przyjaźni, życzliwi, uczynni, ciekawi świata. Na przekór nie-sprzyjającym warunkom naturalnym Kysuczanie wyróżniali się, i nadal wyróżniają, wieloma talentami.

Z regionu Kysuce wywodzi się wiele niedocenianych, a zasługujących na uwagę postaci, dlatego wybór bohaterów niniejszego opracowania nie był łatwy. W jubileuszowym roku kapłaństwa wybrałam trzy znaczące dla Kościoła osobistości. Dwie z nich: mons. Karol Tagányi, wieloletni proboszcz Turzovki, oraz mons. Karol Točík, nestor stojący na czele dekanatu turzowskiego, zadomowiły się w Kysucach. Tu żyły, pracowały, służyły i tworzyły dla miejscowej ludności, swoją działalnością wykraczając poza granice regionu, zapisując się w dziejach Słowacji, a w szerszym znaczeniu i Europy. Trzecią osobą opisaną w artykule jest pochodzący z Turzovki ksiądz, profesor i poeta, doktor teologii — Jan Haranta.

* Slovenska Národná Galéria v Bratislavie.

Kontekst historyczny

Słowacja w czasach przełomu XIX i XX wieku przeżywała nadzwyczaj trudne chwile. Do końca I wojny światowej (1918) należała do monarchii austro-węgierskiej, jako część Węgier nazywana była Górnymi Węgrami. Słowacy w tym okresie poddawani byli nasilonej madziaryzacji, która miała doprowadzić do likwidacji narodu słowackiego¹. Działania te wywołały jednak odwrotny skutek, powodując wzrost świadomości narodowej Słowaków. W wyniku tego zaczęły powstawać stowarzyszenia studentów i inteligencji słowackiej, skodyfikowano język słowacki, założono Słowackie Towarzystwo Naukowe (1792) będące poprzednikiem akademii nauk, Macierz Słowacką (1863), utworzono pierwsze trzy gimnazja słowackie (1867)², słowackie redakcje, zwłaszcza w środowiskach zakonnych (w 1897 roku jezuita zaczęli wydawać „Posła Boskiego Serca Jezusowego”, w którym propagowano kult Serca Jezusowego). Prawdziwy rozwój życia narodowego nastąpił dopiero po rozpadzie monarchii, w ramach Czechosłowacji³.

Kysuczanie, jako pobożni katolicy, swoją tożsamość opierali na zachowywaniu i wprowadzaniu w życie nauk z encyklik papieskich. Mieli swoich księży, którzy uosabiali „duszę” życia Kysuczan pod każdym względem. Opierając się na naukach Kościoła, stawali się pasterzami, prowadzącymi powierzony im lud przez niełatwe lata międzywojenne, czas kryzysu i I wojny światowej. Kapłani ci wprowadzali w życie zasady Akcji Katolickiej, wspierali wspólnoty i działania religijne, które w sposób naturalny rozbudzały świadomość narodową. Tworzyli redakcje słowackich gazet i czasopism zarówno dla ludu, jak i dla wykształconych czytelników. Zakładali szkoły kształcające słowacką młodzież⁴.

¹ J. ŠPIRKO: *Cirkevné dejiny*. T. 3. Trnava 1946, s. 168; F. HRUŠOVSKÝ: *Slovensko v dejinách strednej Európy*. Turčiansky Svätý Martin 1939, s. 9; P. RATKOŠ, F. BOKES: *Dejiny Slovákov od najstarších čias až po prítomnosť*. Bratislava 1948, s. 65; M. ĎURICA: *Dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava 1996, s. 35.

² J. ŠPIRKO: *Cirkevné dejiny...*, s. 163; P. RATKOŠ, F. BOKES: *Dejiny...*, s. 66; M. ĎURICA: *Dejiny...*, s. 23.

³ J. ŠPIRKO: *Cirkevné dejiny...*, s. 165; P. RATKOŠ, F. BOKES: *Dejiny...*, s. 67; M. ĎURICA: *Dejiny...*, s. 25.

⁴ V. HRTÁNKOVÁ: *Duchovný život kresťanov na Slovensku v rokoch 1918—1948 podľa vybraných teológov*. Prešov 2009, s. 50—56; EADEM: *Katolícka akcia na Slovensku v rokoch 1923—1948*. „Ročenka TFTU” [Bratislava] 2007, s. 136—146; T. ZÚBEK: *Katolícka cirkev na Slovensku v rokoch 1918—1948*. W: *Svedectvo jednej generácie*. Red. I. KRUŽLIAK, L. OKÁE. Cambridge 1990, s. 147.

Franciszek Tagányi (1816—1896)

Franciszek Tagányi urodził się 30 października 1816 roku w Oslanach jako najmłodszy syn mieszczanina i sukiennika Stefana Tagányiego i Zuzany, z domu Angler. Jego chrzestnymi rodzicami byli pobożni członkowie mieszczańskiej rodziny Hyroš. W domu rodzinnym Tagányi uzyskał solidne wychowanie przygotowujące go do dorosłego życia. Młody Franciszek poświęcił się kapłaństwu. Studiował w Seminarium Duchownym w Nitrze. Już jako student i kleryk wyróżniał się pod każdym względem. Świecenia kapłańskie otrzymał 16 kwietnia 1840 roku z rąk biskupa nitrzańskiego Petera Paludája. Pierwsze lata posługi jako wikary i proboszcz spędził Tagányi w Orechowie koło Trenczina, w Długim Polu, Papradne i ponownie w Długim Polu. W roku 1849 przeniesiony został do Turzovki, gdzie przez 34 lata posługiwał jako kapłan (1849—1883)⁵.

Służba kapłańska Tagányiego była wielowymiarowa. Młody, dynamiczny i pełen zapału duchowny kochał sztukę, był także zaangażowany społecznie i kulturalnie. Spotykał się i korespondował z wieloma słowackimi patriotami — księżmi i intelektualistami — angażował się też w działalność patriotyczną. Uczestniczył np. w słynnym ogólnonarodowym zgromadzeniu Tatrín w roku 1847 w Čachticach. Stowarzyszenie Tatrín, będące poprzednikiem Macierzy Słowackiej, zostało założone w parafii proboszcza Hodży w roku 1844 i niedługo potem zlikwidowane przez władze węgierskie⁶.

Kontakty Tagányiego ze słowackimi działaczami narodowymi pomagały mu w realizowaniu jego śmiałych planów. Parafia w Turzovce, która przez 34 lata stała się jego drugim domem, w chwili gdy ją obejmował, była w opłakany stan. W ramach prac duszpasterskich Tagányi wyremontował i zadbał o artystyczną dekorację kościoła parafialnego, filii i kaplic (ich wnętrza i elewacji). Organizacyjne zdolności proboszcza w staraniach o dom boży widoczne są przede wszystkim w wyglądzie wnętrza klasycystycznego kościoła parafialnego w Turzovce. Dla tego kościoła zamówił u znanego słowackiego malarza akademickiego Józefa Božetecha

⁵ *Lexikón kňnazských osobností*. Red. J. PAŠTEKA. Bratislava 2000, s. 450; L.V. RIZNER: *Bibliografia písomníctva slovenského*. T. 6. Turčiansky Sv. Martin 1934, s. 7; J. VAGNER: *Adalékok a Nyitrai székes káptalan története*. Nyitra 1896, s. 370; Š. BREZÁNYI: *Dejateľia Kysúc v kultúre, umení a vede*. Martin 1971, s. 176—177; A. STRÁŇAVA: *Štyristoročná Turzovka*. „Kysucký kalendár 1999” [Čadca] 1999, s. 37—43; A. BLAHA: *Osobnosti Kysúc*. Bratislava 2004, s. 343; *Kalendárium regionálnych udalostí okresov Čadca a Kysucké Nové Mesto na rok 2006*. Red. J. MUDRIKOVÁ. Žilina 2005, s. 30; www.turzovka.sk/kulturne_pamiatky: pamätne tabule, Taganyi Frantisek; www.snsruzomberok.sk_data/getpicture. *Slovenskí veľikáni. Kalendár 1998*, s. 15; www.snk.swift_data. Inventár rukopisov, s. 319, 373.

⁶ *Lexikón kňnazských osobností...*, s. 450; I. GAJDIČIAR, D. VELIČKA: *Osobnosti turzovskej farnosti*. W: *Farnosť Turzovka*. Red. I. GAJDIČIAR, J. VELIČKA. Turzovka 2006, s. 299—308.

Klemensa większość obrazów⁷. Artysta ten malował dla Turzovki i dla wielu kościołów rejonu Kysuc oraz niedalekiej Žiliny, zasłużył więc na miano malarza Kysuc. Klemens był wychowankiem Akademii Artystycznej w Pradze. Już na akademii był wyróżniającym się studentem. Swą działalność artystyczną rozpoczął jako portrecista czeskich działaczy narodowych⁸. Założył na akademii pierwsze atelier fotograficzne w Europie⁹. Po powrocie na Słowację został profesorem rysunku w gimnazjum w Žilinie, a oprócz tego malował obrazy sakralne. Szybko stał się pożądanym artystą, a jego twórczość była bliska duchowi twórczości artystycznej Leonarda da Vinci. Klemens, dobrze znany w kręgach inteligencji słowackiej, dla Turzovki namalował: obraz wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na ołtarz główny, na ołtarze boczne: obrazy Najświętszego Serca Jezusowego i Maryi Panny, następnie wielki obraz Matki Boskiej Różańcowej; na ambonie namalował trzech doktorów kościoła: św. św. Grzegorza, Ambrożego i Augustyna; na ścianach kościoła — 14 obrazów drogi krzyżowej, na zastawę kościelną — św. Wiliama, patrona druciarzy. Namalował także obraz Matki Boskiej Siedmiobolesnej do bocznej kaplicy¹⁰. Ponadto Klemens stworzył wiele dzieł dla Žiliny, Banskiej Bystrzycy, Liptovskiego Mikulaša¹¹ i innych większych miast Słowacji¹².

Proboszcz Tagányi w ramach działalności patriotycznej i kulturalnej zakładał towarzystwa wstrzeźliwości, oświatowe i czytelnicze, uczestniczył w założeniu pierwszego słowackiego gimnazjum katolickiego w Kláštorze pod Znievom¹³.

⁷ SLOVENSKÁ NÁRODNÁ GALÉRIA, Archív výtvarného umenia, Bratislava (dalej: AVU SNG BA), f. Kalman, J., orig. Dokumentácia k J.B. Klemensovi; Š. BREZÁNY: *Dejatelía Kysúc...*, s. 111—112, 176; A. BLAHA: *Osobnosti Kysúc...*, s. 345; V. HRTÁNKOVÁ: *Aj Turzovka sa pýši Leonardovským duchom. V. Kętskie sacrum*. Red. S. CADER. Kęty 2008, s. 158—168.

⁸ A. MATEJČEK: *Dějepis umění*. T. 6. Praha 1927, s. 91.

⁹ Ibidem; J. CHALUPKA: *Stará fotografia — zvěčnená minulost*. „Pestrý týden” z 15 lutego 1941; Z. WIRTH: *Výtvarná stránka fotografie. Umění XII*. Praha 1940.

¹⁰ AVU SNG BA, f. Kalman, J., orig. Dokumentácia k J.B. Klemensovi; J. KALMAN: *Jozef Božetech Klemens*. [Niewydana monografia] 1956, s. 55—65; K. Točík: *Cirkevné dejiny Turzovky a celých Kysúc*. Rękopis, s. 62. Literárny archív Spolku Sv. Vojtecha, Trnava (dalej: LA SSV TT), fasc. 304, č. 8; V. HRTÁNKOVÁ: *Aj Turzovka sa pýši...*, s. 158—168. Druciarstwo było najczęstszym rzemiosłem w Kysucach.

¹¹ J.B. Klemens namalował dla Čadcu obraz św. Bartłomieja (1860), dla Horný Vadičov obraz Niepokalanej (1863), dla Staškov obraz Najświętszej Maryi Panny (1875), dla Rakovu obraz Matki Boskiej Różańcowej (1877) i ołtarzowy obraz Narodowej Panny Maryi (1879), dla Novú Bystricu obraz chrztu Chrystusa (1879) i dwa obrazy do zakrystii w Starej Bystrici. Š. BREZÁNY: *Dejatelía Kysúc...*, s. 112; AVU SNG BA, J. KALMAN: *Jozef Božetech Klemens...*, s. 84; *Denník finančných nákladov a ohodnotenia obrazov J.B. Klemensa*.

¹² AVU SNG BA, J. KALMAN: *Jozef Božetech Klemens...*, s. 60—65; AVU SNG BA, f. J. HANULA: *Spomienky na Částka, Klemensa, Belopotockého, Chrášť nad Hornádóm*, sign. 2 A 66; V. HRTÁNKOVÁ: *Aj Turzovka sa pýši...*, s. 160; Š. BREZÁNY: *Dejatelía...*, s. 112.

¹³ Š. BREZÁNY: *Dejatelía Kysúc...*, s. 176; L. BELÁS: *Farnosť Turzovka v rokoch 1918—1948*. V: *Farnosť Turzovka...*, s. 110.

W sprawy swych parafian angażował się Tagányi także jako przedstawiciel Kościoła w radzie gminnej. Dbał przede wszystkim o szkolnictwo: założył katolickie szkoły podstawowe w Turzovce oraz ich filie w Korní oraz w Kline. W roku 1871 został inspektorem szkolnym w gminie. Troszczył się o zdrowie swych parafian, leczył ich, wykorzystując znajomość leczniczych właściwości ziół, co w tamtych czasach było wyjątkowe.

Tagányi był także miłośnikiem liturgii, zebrał pieśni religijne śpiewane w kraju i wydał je drukiem w zbiorze *Wieniec katolických piesni kościelnych* (1879)¹⁴ w turčianskim wydawnictwie św. Marcina. Z homiletycznej twórczości Franciszka Tagányiego zachowało się kilka kazań w zbiorze *Kázateľňa*¹⁵. Niestety, nie zachowały się wzmianki o tym, jakim Tagányi był człowiekiem i księdzem. Możemy jedynie wnioskować, że był lubianym, zawsze chętnym do pomocy i służby innym, punktualnym i dokładnym proboszczem o zainteresowaniach artystycznych. Był kapłanem, u którego przeważały wolitywne cechy charakteru, ceniącym sprawiedliwość, dobroć i miłość.

Przy tak rozległej działalności Tagányiego wielką pomocą były kontakty — zarówno osobiste, jak i listowne — utrzymywane z wieloma przedstawicielami narodowo-patriotycznej inteligencji słowackiej i Śląska Cieszyńskiego oraz z zapraszanymi do Turzovki gośćmi.

Po odejściu z Turzovki Tagányi był jeszcze przez 10 lat kanonikiem biskupstwa w Nitrze. Tam w roku 1896 skończyła się jego ziemska pielgrzymka¹⁶.

Ten znakomity proboszcz był osobistością o znaczeniu ogólnonarodowym, mającym kontakty w całej Europie, czego przykładem jest, zachowana co prawda w niewielkiej liczbie, korespondencja¹⁷.

¹⁴ *Wieniec katolických cirkevných piesni*. Red. G. ZAJMUS. Turčiansky Sv. Martin 1879. Zbiór ten znajduje się w Słowackiej Narodowej Bibliotece (dalej: SNK), SD 1405D1. (Zajmus był kapłanem w diecezji bańskobystrzyckiej). *Pohľad na cirkevný spev u Slovákov*. V: *Literárne listy VIII*, č. 4, 1898, s. 4; *O cirkevnom básnictve*. V: *Literárne listy IV*, č. 3, 1894, s. 3; *Ostrihomskí kanonici*. V: *Literárne listy X*, č. 4, 1900, s. 4.

¹⁵ I.V. RIZNER: *Bibliografia slovenského písomníctva*. T. 6. Turčiansky Sv. Martin 1934, s. 36; Š. BREZÁNY: *Dejatelja Kysúc v kultúre, umení a vede*. Martin 1971, s. 177. Kazania F. Tagányiego zachowane w rękopisie po jego śmierci publikował Alex Frátrik *Kázateľni* (w latach 1894, 1896, 1900).

¹⁶ *Lexikón kňnazských osobností...*, s. 450; Š. BREZÁNY: *Dejatelja Kysúc...*, s. 176; A. BLAHA: *Osobností Kysúc...*, s. 346.

¹⁷ Znany był np. w Austrii dzięki obrazom tworzonym dla instytucji religijnych (w Grazu) oraz w fotograficznym laboratorium na praskiej Akademii Sztuk Pięknych. AVU SNG BA, f. Kalman, J.

Karol Točík (1890—1960)

Karol Točík był nie tylko nestorem parafii w Turzovce, w której przeżył i pracował 43 lata, lecz był — i nadal jest — uważany także za jedną z najważniejszych osobistości Kysuc pierwszej połowy XX wieku. Urodził się w Ústí nad Oravą 21 września 1890 roku. Jego rodzice zajmowali się wyrobem płótna. Wcześniej wyjechali z 4-letnim Karolem na Dolne Ziemie, tzn. na Węgry. Szkołę podstawową i gimnazjum ukończył w Pape, a później wstąpił do Seminarium Duchownego w Ostrzyhomiu. Słowaccy studenci seminarium utrzymywali kontakty z centrum kulturalnym katolickiej inteligencji słowackiej — Towarzystwem św. Wojciecha w Trnawie. Za działalność panslawistyczną Točík został wyrzucony z węgierskiego seminarium. Studia dokończył w Nitrze, gdzie w roku 1914 uzyskał święcenia kapłańskie z rąk biskupa Nitry — Viliama Baatanyiego. Pierwszą parafią, w której pracował, były Kolarowice (1914), a następnie Rakova (1914—1915), Nowa Bystrica (1915—1917). Do Turzovki przyjechał we wrześniu 1917 roku jako wikary, a w roku 1918 został proboszczem tej parafii. Był nim przez 43 lata, aż do swej śmierci. Zmarł 9 maja 1960 roku w Žilinie. Pochowany został przy kościele parafialnym w Turzovce¹⁸.

Karol Točík był ojcem duchowym największej parafii ówczesnej Czechosłowacji — parafii w Turzovce. Cechowała go mądrość kapłańska, inteligencja, wysoki poziom kultury, szerokie horyzonty myślowe i dobroć. Dzięki tym cechom w ciężkich czasach międzywojennych, a następnie wojennych i komunistycznych Točík radził sobie doskonale. W dobie kryzysu odważył się wprowadzać w życie naukę społeczną Kościoła w oparciu o dokumenty papieskie, pomagając tym samym swym parafianom zarówno pod względem duchowym, jak i materialnym. Działalność ta miała szeroki zasięg i była godna podziwu.

Točík interesował się historią, której znajomość pomagała mu w pracy duszpasterskiej (praca duszpasterska z kolei stymulowała jego zainteresowania historyczne). Podczas wizyt duszpasterskich w parafii poznawał ludzi, ich opinie, środowisko, w którym żyli. Dzięki napisanym przez niego dziejom parafii w Turzovce i całego regionu Kysuc możemy dziś dokładnie zrekonstruować minione czasy¹⁹. W książce wyraźnie daje się odczuć umiłowanie powierzonego autorowi ludu. W swym dziele Točík zawarł najróżniejsze informacje: od historii najstarszego osiedlenia i stosunków majątkowych, przez opis geograficzny Kysuc, wykazy miesz-

¹⁸ Š. BREZÁNY: *Dejatelja Kysúc...*, s. 181; A. STRÁŇAVA: *Štyristoročná Turzovka*. „Kysucký kalendár 1999” [Čadca] 1999, s. 37—43; *Lexikón kňnazských osobností...*, s. 470. Cennym źródłem informacji były także wspomnienia turzowskich parafian.

¹⁹ K. Točík: *Cirkevné dejiny Turzovky a celých Kysúc*. LA SSV TT, f. Točík, fasc. 304, č. 8.

kańców, ciekawą genealogię rodzin, po praktyczne zapiski duszpasterskie, jak np. wykaz wspólnot działających w parafii turzowskiej, ich członków i obowiązków, wykaz szkół i ich losy, a także wiele innych²⁰. Zainteresowanie historią regionu nie oznaczało, że Karol Točík zaniedbywał swoją parafię. Materiały stanowiące bazę źródłową dla spisywanych przez niego dziejów pozyskiwał, prowadząc ożywioną korespondencję z instytucjami kulturalnymi i historycznymi. Przy tak wielkiej parafii i związanymi z jej zarządzaniem wieloma obowiązkami z trudem mógł sobie bowiem pozwalać na badania daleko od Turzovki²¹.

Na polu działalności socjalnej, dla poprawy sytuacji materialnej parafian, dzięki staraniom Točíka powstało Bractwo Żywnościowe (Potravínové Družstvo). Następnie (1926) założył Bractwo Kredytowe (Úverové Družstvo), które udzielało pożyczek bezodsetkowych. Zainicjował ponadto powstanie Schroniska św. Józefa (1931), prowadzonego przez siostry ze zgromadzenia św. św. Cyryla i Metodego. Schronisko służyło jako dom dla biednych, a później także dla umysłowo chorych dzieci. Osieroconej młodzieży proboszcz starał się pomóc stanąć na nogach, umieszczając ją w różnych zakładach uczniowskich na Słowacji i w Czechach, głównie przy współpracy z sierocińcem Joanea w Pradze i Czerwonym Krzyżem. Organizował także naukę dla uzdolnionych dzieci, umieszczając je w katolickim gimnazjum w Kláštorze pod Znievom i umożliwiając im później dalsze studia. Tak z jego pomocą studiował przyszły wikary turzowski Ján Haranta²². Točík utrzymywał kontakty ze znanymi ośrodkami duchowymi i religijnymi w Europie. W czasie zbliżającej się II wojny światowej organizował wyjazdy swoich ministrantów na Zachód²³. Wcielając w życie zasady Akcji Katolickiej, pomagał zakładać różne towarzystwa. Założył np. towarzystwo Orol (Orzeł), które zakupiło scenę, na której mieszkańcy Turzovki wystawiali przedstawienia teatralne i na której odbywały się także inne wydarzenia kulturalne. Jego wikary Štefan Fundárek zajmował się wówczas filmowaniem, inny wikary, dr Ladislav Ďatelinka, fotografowaniem i wywoływaniem zdjęć. Proboszcz Točík założył także bibliotekę parafialną z literaturą religijną oraz archiwum parafialne z aktami, metrykami urodzin i zgonów.

Od roku 1920 Karol Točík był radnym w radzie gminnej, a przez pewien czas zasiadał także w radzie powiatowej. Kiedy był przekonany, że dzieje się coś złego, występował zawsze odważnie, nie obawiając się konsekwencji. Ludzie cenili go za to; był duszą życia publicznego. Ksiądz Točík zasłynął także jako budowniczy i odnowiciel. Od czasu inicjatywy renowacyjnej proboszcza Tagányiego obrazy autorstwa Klemensa pozostawały nietknięte. Podczas I wojny światowej zarekwii-

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² L. BELÁS: *Farnosť Turzovka v rokoch 1918—1948*. V: *Farnosť Turzovka...*, s. 107—141.

²³ Uczestnicy tych wyjazdów — mój ojciec Jozef Hrtánek i Ladislav Bielčík — wspominali, że po powrocie do seminarium z wycieczki do Francji zostali zwerbowani do wojska (trwała już bowiem mobilizacja).

rowano dzwony kościelne, dlatego w 1920 i 1926 roku ksiądz Točík zakupił nowe dzwony. Zorganizował również budowę nowego kościoła w Turzovce-Klíne (1928), który stał się filią parafii w Turzovce. Przy kościele parafialnym wybudował nową zakrystię, a także kaplicę u Okuliarov (1924). W roku 1927 zakupił nowe organy, odmalował wnętrze, przeprowadził prace restauracyjne i złocenie ołtarza. W latach 1947—1949 również z inicjatywy Točíka wybudowane zostały niewielkie kościoły w Korní i w Dlhej nad Kysučą.

Točík troszczył się nie tylko o prace budowlane i administrowanie parafią, lecz także o kondycję duchową parafian. Zapraszał głównie zakonników do prowadzenia w parafii misji ludowych (1921, 1931, 1944), ćwiczeń duchowych (1925), rekolencji (1935, 1948). Troszczył się także, by w parafii działały towarzystwa religijne i wspólnoty modlitewne.

Podczas budowy domu kultury, który był jego dumą, uległ nieszczęśliwemu wypadkowi, w wyniku którego zmarł.

Znaczenie Karola Točíka dla turzowskiej społeczności jest ogromne. Z pewnością zasłużył na to, by poświęcić mu więcej uwagi. Warto również przeprowadzić badania i analizę jego pism i kazań²⁴.

Inną znakomitą i równie nieznaną postacią jest doktor teologii Jan Haranta, ministrant, uczeń, a w końcu i przyjaciel proboszcza Karola Točíka.

Jan Haranta (1909—1983)

Doktor teologii Jan Haranta urodził się 3 grudnia 1909 roku w Turzovce. Pochodził z niezamożnej rodziny. Jego ojciec, Stefan Haranta, był garbarzem, matka — Ewa, z domu Rudínska, zajmowała się domem i pomagała w kuchni na pobliskiej plebanii. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Turzovce młody Jan Haranta uczył się w gimnazjum w Žilinie, Nitrze oraz w Lewoczy, gdzie zdał maturę w roku 1929. Jako wyróżniający się uczeń, zdradzający zdolności poetyckie wyjechał na studia do Strasburga. Tu w latach 1929—1935 studiował filozofię i teologię. Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń kapłańskich w roku 1935 został kapłanem w Kysucach, w Krásne nad Kysučą (1935—1936). Następnie był proboszczem w większych miastach Powazia i ponownie w Kysucach: Kotešová (1936), Trenčianská Teplá (1937—1939), Trenčyn (1940—1942). W latach 1942—1950 pracował jako profesor gimnazjum żeńskiego w Žilinie, a później ponownie był proboszczem:

²⁴ Spuścizna po Točíku przez całe dziesięciolecie była niedostępna, ponieważ uważano ją za zaginioną. Sytuacja zmieniła się wraz z otwarciem instytucji religijnych.

w Strečne (1950—1953) i w kysuckim Zákopčí (1953—1963). Ostatnią parafią, w której posługiwał (w latach 1963—1983), była Svinná. Zmarł 29 marca 1983 roku. Został pochowany przy kościele w rodzinnej Turzovce²⁵.

Jan Haranta przez współwyznawców odbierany był jako wierzący młodzieniec o głębokiej osobowości, który kochał literaturę. Swe pierwsze wiersze pisał już w szkole średniej w Lewoczy. Publikował je w czasopismach: „Pero”, „Ludová politika”, „Nový rod”, „Rozvoj”, „Slovák”, „Slovenka”, „Strom”, „Svojet”, „Tatranský orol”, „Ludový chýrnik”, „Slovenská krajina”. Na rozwój jego talentu wielki wpływ miał pobyt we francuskim Strasburgu. Miasto jego uniwersyteckich studiów oddziaływało na młodego studenta teologii swą atmosferą, intelektualnymi prądami, wysoką kulturą francuską i kulturą niedalekich Niemiec. Wszystko to podsycało jego ambicje artystyczne, doskonaliło znajomość języków, filozofii i teologii. Niewątpliwie pozytywny wpływ miały także kontakty z innymi studentami, pochodzącymi praktycznie z całej Europy. Tu, w Strasburgu, Haranta debiutował pierwszym zbiorem wierszy zatytułowanym *Mysterium baladické*, wydanym w roku 1933. Głównym tematem tomu była jego wiara ukazywana przez pryzmat stwórczego działania Bożego. Śladem kontaktów z literaturą światową, głównie francuską, niemiecką, łacińską i słowiańską, były przekłady wierszy i artykuły, które Haranta publikował w znanych słowackich czasopismach „Elan” i „Kultura”, a których tematem była ówczesna sytuacja kulturalna i polityczna²⁶.

Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń kapłańskich Jan Haranta wrócił do kraju, gdzie objął pierwszą parafię. Wówczas to zaczął procentować zdobyty przezeń w Strasburgu „kapitał”. W roku 1939 wydał kolejny zbiór wierszy zatytułowany *Pred ohnivým drakom*. Jak wskazuje tytuł, tematyka tych utworów związana była z nadchodzącą wojną. Haranta pisząc pozornie o rzeczach świeckich, używał retoryki religijnej, przejawiającej się w obrazach, metaforach i symbolach.

Po powrocie na Słowację Haranta związał się z grupą młodych katolickich poetów skupionych wokół ojca Rudolfa Dilonga, franciszkanina, poety mieszkającego w Žilinie. Młodego Harantę łączyła z nimi szczerza duchowa przyjaźń. W grupie tej było wielu księży poetów. Dla ich rozwoju i przezwyciężania zniechęcenia, jakie im groziło w często niesprzyjającym środowisku, w którym pełnili posługę, wzajemny kontakt był ważny i cenny.

Poetycka twórczość Jana Haranty była nacechowana symbolizmem i nastrojowością charakterystycznymi dla prądu, z którym się związał — w literaturze słowackiej nazwanym modernizmem katolickim²⁷.

²⁵ Lexikón kňazských osobností..., s. 420; J. PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej Katolíckej moderny*. Bratislava 2002, s. 175.

²⁶ Lexikón kňazských osobností..., s. 420; J. PAŠTEKA: *Tvár a tvorba...*, s. 181—182; L. STROHNEROVÁ: *Ján Haranta (1909—1983)*. Svinná 1993, s. 5—6.

²⁷ J. PAŠTEKA: *Tvár a tvorba...*, s. 592; J. MELICHER: *Poézia Katolíckej moderny*. 1991; L. STROHNEROVÁ: *Ján Haranta...*, s. 3 i nast.; D. HEVIER: *Katolícka moderna — spomienky na anjela*. Bra-

Dla parafian, których mu powierzono, młody Haranta był wszakże przede wszystkim księdzem, duchowym ojcem i pasterzem, a także wybornym kaznodzieją, który rozpalał zawsze iskrę nadziei i radości w sercach słuchaczy. Był także cenionym spowiednikiem. Jako ojciec swej parafialnej rodziny zawsze miał czas i chęć, by służyć pomocą swym wiernym. Sam budował także kościoły, w których sprawował sakramenty²⁸. Po krótkich posługiwaniach w Krásne nad Kysucą, Kotešovej, Trenčianských Tepliciach, Trenczyne i w Strečne dłuższy czas pracował jako profesor w żylińskim gimnazjum żeńskim. Podczas tego pobytu uzyskał doktorat z teologii w Nitrze w 1944 roku. Haranta został przeniesiony jeszcze do Zakopcia, gdzie przez 10 lat był administratorem parafii, i do Svinnej, gdzie po 20 latach posługi kapłańskiej — 29 marca 1983 roku zmarł²⁹. Jak już wspomniano, pochowany został na honorowym miejscu przy kościele w rodzinnej Turzovce³⁰.

Z kapłańskiego dorobku Jana Haranty, oprócz dokumentów służbowych, zachował się zbiór rękopisów kazań, stanowiący przykład jego zdolności homiletycznych, ukazujący jego erudycję i odkrywający głębię jego duszy. Zbiór nie został dotąd opublikowany³¹.

Poza wykonywaniem wyczerpującej pracy duszpasterskiej Haranta z przyjemnością zasiadał za biurkiem i pisał wiersze. Po *Mystérium baladické* opublikowanych zostało kilka zbiorów: *Zem požehnaná* (1940), *O tebe spieva zem* (antologia światowej liryki religijnej, 1943), *Klient* (1944) i *V najkrajšej domovine* (1947). Poezja Haranty, w której odkrywał swoją duszę, była modlitwą i rozmową z Bogiem. Dotykała wszystkich dziedzin jego życia. Zdaniem krytyków literackich, „jego wiersze mają tematykę religijną i wyrażają stanowisko autora wobec problemów społecznych, narodowych, a także przedstawiają obrazy z dziejów słowackich”.

Twórczość Haranty była zawsze bardzo aktualna. Oprócz poezji poświęcał się także słowackiej prozie i przekładom. Przekładał głównie poezję francuską, a jego ulubionymi autorami byli Paul Claudel i Charles Péguy. Haranta — wspólnie z Pavlem G. Hlbinem, Janem Silanem i Janem Slavkovianem — wydał w roku 1947 zbiór poezji religijnej literatury światowej przetłumaczonej na słowacki *O Tebe spieva zem*³².

tislava 1994; J. FRÁTRIK: *Slovenská katolícka moderna v premenách času*. Žilina 1994; S. ŠMATLÁK: *Dejiny slovenskej literatúry*. 2 vyd. Žilina 1999. Literacki prąd katolickiego modernizmu znany jest z lat 30. XX wieku. Poezja jego przedstawicieli przetrwała w religijnych i narodowych zbiorach, pod względem estetycznym katolicy modernišci pozostawali pod wpływem myśli francuskiego myśliciela i teoretyka Henriego Bremona, głównie jego książek: *Czysta poezja* oraz *Modlitwa i poezja*. Do słowackiej literatury wnieśli estetyczne postępy współczesnej poezji europejskiej XX wieku.

²⁸ Informacje pochodzą ze wspomnień parafian.

²⁹ *Lexikón kňazských osobností...*, s. 420.

³⁰ Informacje pochodzą ze wspomnień parafian.

³¹ Slovenská Národná Knižnica, Archiv literatury a umenia, f. Haranta (dalej: ALU SNK).

³² *O Tebe spieva zem*. Red. J. HARANTA. Martin 1947. Zbiór zawiera 25 wierszy przetłumaczonych z języków francuskiego i niemieckiego. Znalazły się w nim również wiersze Haranty. E. STROHNEROVA: *Jan Haranta...*, s. 9.

Próbował także przekładu na słowacki dzieła Antonina Sertillange'a, wybitnego francuskiego autora prac teologicznych³³.

Wskutek nieprzychylności reżimu komunistycznego twórczość Haranty nie mogła być szerzej publikowana. Zachowało się jednak kilka maszynopisów przygotowanych do wydania zbiorów: *Básne a úlohy*, *Deň s Ježišom*, wierszy dla dzieci, *Duchovný zápisník*, *Kvapka rosy*, *Náboženské meditácie*, *Pútnik po zručaninách*, *Z milosti slova a kríž*. Oprócz tych zbiorów zachowały się także pojedyncze wiersze i rozważania³⁴. Przerwany śpiew ks. Jana Haranty został dopełniony — ukazało się kompletne wydanie jego twórczości poetyckiej *Ján Haranta spolu v zemi požehnanej*³⁵.

Duchowe dziedzictwo Haranty jest ogromne i przekracza granice rodzinnych Kysuc. Warto je dokładnie poznać, by można je było prawdziwie docenić. Na uwagę zasługują przedstawiane w jego poezji przesłanie o drogach prowadzących człowieka do jego ostatecznego celu oraz żywa i nieprzemijająca aktualność twórczości i mistyki codzienności.

Oprócz odwołań do religii przy rozwoju swego geniuszu Jan Haranta opierał się na zasadach estetycznych francuskiego myśliciela Henriego Bremona. Jego twórczość weszła do kanonu współczesnej literatury europejskiej. Słowacka krytyka literacka uważa go za najlepszego słowackiego poetę religijnego. Potwierdzić to mogłyby kompleksowe, interdyscyplinarne badania dorobku poetyckiego Jana Haranty.

Podsumowanie

Karol Tagányi, Karol Točík i Jan Haranta są postaciami, które słusznie można określić mianem kysuckich elit. Byli autorami ważnych myśli, rozważań i homilii, które pomagały człowiekowi wierzącemu odkrywać duszę, jej głębię, a zarazem w których duchowni odsłaniali własne wnętrza, obdarzone niepojętą łaską tajemnicy kapłaństwa Chrystusowego. Przyciągali tych, którzy nosili w sobie tęsknotę za Ewangelią, poszukiwali wartości niosących sens i piękno. Tego uczyli całym swym życiem, pokazując to też w swej twórczości. W ich życiu i w kościołach, w których odprowadzali eucharystię i o które tak dbali, tworzyli przestrzeń sprzyjającą wyciszeniu, w której można było spotkać się z Bogiem sam na sam. Pozostali także we wspomnieniach Kysuczan jako ludzie zaangażowani w działalność społeczną, dążący do poprawy warunków życia.

³³ Divadelný Ústav, Archív DÚ, f. Sedlák, J.

³⁴ ALU SNK, f. Haranta, J.

³⁵ J. PAŠTEKA: *Ján Haranta spolu v zemi požehnanej*. Prešov 2006.

Valeria Hrtánková

Kysuck elités of the spirit
A contribution to the history of the region

Summary

The author raises the issue of the influence of the representatives of native elités (priests such as Tagányi, Karol Točík and Jan Harant) on the history of the Kysuck region. Presenting a historical context of Kysuck in an introduction, she describes biographies and achievements respectively of the elite representatives in question, underlining their role in shaping a cultural heritage of the region (taking into account among others their publication of song collections or literary works).

Valeria Hrtánková

Geistige Elite des Kisuc Gebietes
Ein Beitrag zur Geschichte der Region

Zusammenfassung

In ihrem Artikel erörtert die Verfasserin den Einfluss, den die Vertreter der einheimischen Elite, die Priester: Karl Tagányi, Karl Točík und Jan Harant auf die Geschichte des in der Westslowakei gelegenen Kisuc Gebietes ausgeübt haben. Nachdem sie in der Einleitung die Geschichte von Kisuc geschildert hat, befasst sie sich mit den Biografien und Leistungen der genannten Personen, indem sie deren Rolle bei der Entwicklung des hiesigen Kulturerbes hervorhebt (u.a. die von ihnen herausgegebenen Liederbücher oder ihr literarisches Schaffen).